

TUDÓSÍTÁS A KÉSZENLÉTRŐL

Vasadi Péter: *A zendülés vízszaga* Versek 1999–2000

Verseskötetet általában úgy olvasunk, hogy az egyes költeményeket a kötet folyamatában igyekszünk tudomásul venni, és külön-külön karakterjegyeiket egy nagyobb egész háttérbeli vagy fölrendelt jelentés-összefüggéseiből iparkodunk megérteni. Mindeközben természetesen általunk, olvasásunk által is épül maga az értelemegész: bizonyos motívumokat, képzeteket, nyelvi és stílusformákat kiemelünk, jól megjegyzünk magunknak, a heterogén elemekről viszont hajlamosak vagyunk megfeledkezni, vagyis szakadatlanul zajló jelentésintegráló műveleteink közben egy kissé hátrább sorolni őket. Vasadi Péter kötete elvárja az ilyen, összefüggésekre hangolt, egészbe rendező olvasásmódot, de meg is nehezíti, mint minden jelentős gyűjtemény.

Egy viszonylag rövidebb áttekintésnek alighanem az a feladata, hogy a jelentésegyesítő mozgásokról adjon számot. Ezt teszi a jelen vázlat is. Előbb azonban legalább jeleznie kell *A zendülés vízszaga* című versfüzér különleges, ám költőtől éppenséggel megszokott sokrétűségét, változatosságát, szín- és légköri gazdagságát, szüntelen izgalmasságát is. Mintha úgy igazán odafigyelnénk valamire, ami lüktet: nincs monotonabb, de nincs váratlanabb sem egy-egy *életjelző* érlökésnél — az egyöntetű és kifürkészhetetlen folytonosság felzaklató és bizonyosságot adó eseményszerűségét érzékeljük.

A zendülés vízszaga voltaképpen a megszerkesztett verseskötetnél is egységesebb kompozíciót munkál ki; talán ezért is illettük az imént a „versfüzér” szóval, utalván egyszersmind a könyvnek úgyszólván ciklusszerű egységére. Még pontosabban: folyamatosságára. Egyrészt a címek felelő játéka, megnyitó és bezáró gesztusai hívnak fel a szövegek egyesítő, egymáshoz illesztő olvasására (például *Indulás előtt* — *Indulás után*; *Még nem* — *Már nem*), másrészt a kötet egészében kontinuumot képező motivika gondoskodik a mindig mintegy *újrakezdődő* verbális megnyilatkozások nagyobb, átfogóbb folyamatosságba rendezéséről. A motivika afféle tárgyi, tematikai vizsgálata persze nemigen kecsgetet sikerrel Vasadi Péter lírájának jellemzői: rendkívül (csakugyan minden renden kívül) sokféle, sokfelől eredő és sokfelé mutató az ő verseinek kép-, valamint gesztusanyaga, asszociációkincse. Am éppen azért enged oly

készséggel ez a költészet a párhuzamokat, összefüggéseket villantó metaforika szeszélyes, mozzanatnyi társításainak — egyúttal a nyelvhasználat, a stílusmagatartás, a szó- és kifejezés-választás oly váratlan sík- és hangulatváltásainak —, mert tengelyében, középpontjában, szerkezeteinek kezdő- és véghangsúlyaiban egyetlen lét (lény) érvényessége válik bizonyossággá: mégpedig a krisztusi létezőmód állandó, átvélő csodája mint alfa és ómega. Csak-hogy Vasadi Péter verseinek egész dramaturgiája — bár versmondattana éppen nem nevezhető simának, csiszoltan folytonosnak — az egész „ábécét” az áldozati s megváltói jelenlét testes otthonaként rendezi be. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez költői teljesítmény, még ha nyilvánvalóan — és igen *természetes* módon — az inkarnáció eldöntő erejű tudomása hat is benne és mögötte.

Am az eddig jelzett térbeli utalások némi képp félrevezetőek, mivel Vasadi nem ismer (el) sem grammatikailag, sem ontológiailag elgondolt „irányhármasságokat”. Egyetlen pont kiterjedései ezek a versek, tehát a képteremtő, némelykor vizionáló pillantás még legszabadabbnak tetsző kalandozásaiban is egy irányba szegeződik, egyfelé mutat. A legtágasabb ölelésű toposzok egyikét, a tengerre kelést, a hajóutazást is ekképpen dramatizálja. A vízi utazás jelenetező motívikája fogja össze (majdnem) ciklikus egészbe a gyűjtemény verseit, kivált a nagyobb lélegzetű (tengeri lélegzetű?) darabokat. Vasadi kivételes fantáziával, azaz a korábbi verseskötetekből is jól ismert valóság-hű és -érvényű képzelőerővel dolgozza ki és idézi meg e toposz egész tárgyi és lelki környezetét. Nemcsak a víz és nemcsak az utazás él és sugároz jelentést verseiben, hanem például a „csuklónyi kikötő-kötél” vagy a fedélzetmosó „hypós víz” loccsanása is.

A helyzetrajz konkrétumai azonban éppen azért fokozódnak költészeté — nem „költőivé”, hanem költészeté: Vasadi lírájáról szólván igen fontos megkülönböztetnünk e kettőt —, mert nemcsak közelednek a szentséghez, hanem egybe is esnek vele. Folytonos átlényegülés zajlik ezekben a versekben, és ennek révén a magukra maradt, netán jóvátehetetlenül elszigeteltnek látszó tárgyak és gesztusok („A csöngetés. Az orgona. Túrátzatott motor / túloldalon.” [Este]) is részesülnek a pillanatok alatt, úgyszólván elmozdulás, megemelkedés nélkül megvalósuló transzcendenciában. Emennek hordozója vagy inkább testesülése lehet a „karomban egy halott” tragikus — egyúttal hétköznapivá natura-

lizált — epifániája, de lehet „Segóvia” gitárhanga is (a korábban idézett, fedélzetmosást részletező versben), akit-amit megígézett verbális szölongatnak szölongatnak invokálnak.

Vasadi Péter verseinek beszélője ugyancsak részese a mindent magába (és önmagára) fordító misztériumnak, s ez a beszélő legtöbbször pontosan szituálható is a vers megjelenítette térben. Ha nincs egy szinten szereplőivel, a konok, komor tárgyakkal és a többnyire kallódó, imbolgó emberalakokkal, akkor is legfőljebb *alattuk* lehet — fölöttük soha. Ez a költészet nem ismeri a fölülállás önopoteózisából kibomló látomásokat és itéleteket, sokkal inkább a *megmerítkezést* gesztusait. A szentség tudása csakis a létezés sűrűjéből — olykor vadonából — fakadhat.

Ennek a gondolatmenetnek mintha némi képp ellentmondana az a szerepvállalás, amelynek révén a versek alanya jó néhányszor költőként, helyesebben a verset éppen író személyként mutatkozik meg. A *Még nem*, a hajóstiszt takarítását és „Segóvia” játékát tematizáló költemény egyenesen „ars poetica”-ként jelenti be magát. Másutt is ilyen verskezdésekkel találkozunk: „A verseimmel együtt élek.” (*Stratégia*), vagy: „Már nem tudom, én írok-e vagy / ő ír bennem.” (*Lassú munka ez*). Ám pontosan ez utóbbi idézetünk világít rá a költői munka sajátos értelmezésére; az alkotás itt cselekvőség és elszívódás egyszerre. A vers megírása-íródása ellenállhatatlan folyamat, mintegy a teremtéssel áthatott természet működésének része vagy inkább esszenciális példázata. A *Belső beszéd* kettős portréjának első darabja, a megnevezetlenül maradó, jószerevével csak nyelvtanilag és persze képileg jelölt sebesült, szenvedő figura leírásának vége („vérezget, sápad, gyöngye / meg-megszédül; / csak versben, imádságban / erős”) egyrészt úgyszólván — ellentmondó — biológiai, természeti feltételként, környezetként említi a verset, másrészt az imádsággal rendeli egy sorba, egy szintre; nyilvánvaló módon és egészen Vasadi költői világképéhez híven azonosítva a két „fogalom”, a két „jelenség” (erőtlen szavak!) azonos vonásait. Csakhogy az azonos vonások itt egybeolvastanak tropológiát és teológiát, metafizikus és misztikus beszédet. A részleges azonosság és csak lényegi és teljes azonosság képe lehet; máskülönben a szó nem igazodna, nem lenne méltó a valósághoz, ahhoz a valósághoz, amely Vasadi lírájának állandó közege: a misztérium realitásához.

Azonosulásban zajló elhatárolódás, különbözőségeken átívelő egybeesés: szüntelen és mégis meg-megszűnő kettősségek tartják feszültségben e lírát. Végső soron csakis a nyelvi sűrítés alakzatai (például a már több értelmező által

megfigyelt névelőelhagyások) bírhatják szóra a szellemi és egzisztenciális végpontok találkozásának pillanatait. Észre kell vennünk: Vasadi úgyszólván kiiktatja költői világából a klasszikus modernség (s voltaképp a mindenkori hitvalló költészet) egyik kulcsfogalmát, a vágyat. Verseiben a remény tárgya, az óhajtott cél többnyire már eleve megvalósult: már természeti adottság. A félelem oka, tárgya pedig ugyanígy egzisztenciális adottság, állandó jelen idő, jelenvalóság. Ez a líra úgy képes elemien indulati, érzelmileg forrpontra hevített hanghordozásra, hogy a lehető legkisebbre rövidíti az emotív, akarati, célképzetes imagináció és az elementáris bizonyosságot sugalló tárgy- és tényvalóság közötti teret. Az Ottlikhoz fűződő nevezetes kijelentés — „minden megvan” — Vasadira talán így alkalmazható: minden *jelen* van.

És minden biztos. A megérintő és a megérintett azonosulása nem folyamatosságról, hanem azonnali véglegességről tanúskodik: „mindegy, ki nyom, / vissza ki fog; / világítasz. / Világítottok.” (*Fényerő*). A különböző személyben ragozott, azonos ige alaktani szinonimává teszi a két *személyt*, „én és Te” alapviszonyának két végpontját. Az egész kötetten végighúzó dialógusban mégsem olvad össze, vagy válik fölcserélhetővé a lényegi létezés „personá”-ja, illetőleg a térbe-időbe zárt, záródó létező (a beszélő) személye. „Nincs mit közölni veled. / Nincsenek szavaim, őket te beszéled. / Gondolattalanságomat te gondolod. / Kezemmel mozdulsz, ahogy nyúlok / a tollam után. Neked lélegzem.” (*Már nem*). E versrészletben még az imádság hangütése is bizonyosságot közöl. Vasadi *Keresztény verseket* ír (lásd ilyen című szép darabját), de nem kegyes hangú költeményeket. Beszédmódjából — talán meglepő módon — teljességgel hiányzik a pietás hangja, regisztere. Feszésre komponált, reális és irreális (olykor szürreális képvilágú) drámák zajlanak le verseiben, mint a legutóbb idézett, éjszakai alvásra-ébredésre tematizált darabjában is.

* * *

A vízre szállás, a hajózás, a hazatérés képsorain kívül még egy motívumlánc csatolja össze a kötet anyagát: a végidő, az apokalipszis előjeleinek sora. A figyelmeztetés azonban egyúttal mindig meg is *jelenti*, ami *végbemerget*. Mindent láttat, és mindent megidéz a tárgyilagos mondatok tudósító és tudatosító drámaisága: „A Földből kiállnak bikaszarvak. / Mind több túr fölfelé. [...] A bikák gödrükből kivackolódva rázzák / magukról a rühöt és a földet, / s özönlenek a városok felé.” (*Végidő*).

Az apokaliptikus líra többféle dikcióban is testet ölt. A Julien Greennek ajánlott *Világosz* például többszörös alárendeléssel, átívelő mondatkohézióval szervezi sokrétű vízióját — pedig Vasadi verseinek többségét a szintaxis megszaggatása jellemzi. Ezen a ponton föltehetjük a kérdést, hogy a végidőre vonatkoztatás képsorai és alaphelyzetei valóban és ugyanolyan módon nevezhetők-e motívumoknak, mint a tengerjárás hagyományozott „ősképei”. Igaz: az apokaliptikus látomáshoz is kapcsolódnak a költészeti hagyományban vissza-visszatérő látványelemek, s némelykor Vasadi Péter is él velük. Az „letetné őket más is!” kezdetű, címtelen verse például olvasható „madár-apokalipszis”-ként is. Szerkezetében egyébként jól megfér egymással a megbontott mondatrendbe foglalt, rejtjelezett látványképzés („fehér szélkamrában falfirka vörhenyes.”) és a végítéletet bejelentő próféciára való nyíltabb ráutalás („élesített csőrrel / csipegessetek / az égrendítő kiáltás előtt.”). Mindamellet a kötet figyelmesebb végigolvasása (íme az utolsó vers: „Le fog majd omlani / akár a szénfal / S tolat az izzás kifelé”) arról győz meg, hogy az apokalipszis nem motivikáját, hanem horizontját adja e gyűjteménynek: jelenléte nem anyagként sűrűsödik a versek eseménytörténetében, hanem kilátásként nyílik meg a költemények alkotta műegész sorsértelmezése körül.

A *zendülés vízszaga* nagy feszültségű kettősségei, választó és választató paradoxonjai talán egy rejtélyes, töredezett, mégis a prófétai beszédbe hazataláló, cím nélküli verssel példázhatók:

*elmondanád, de nem tudod.
elködösítheted, és
megszólal belül: halál
van ott, ahol a némaság
pecsétel.
se szó, se szótlan. Vagyis
csak ő maga. akkor most*

*csapjatos hatalmas lármát.
elő akár a trágárságokat.
csak ne hallgassatok.
inkább csakugyan bukjatok
bele
de világitson a torkotok.*

A címmel ellátott és a csupán csillaggal jelölt darabok szintén valamely kettősség, kétféleség jegyében csoportosítják a kötet verseit. Igaz, ez sem egyszerű képlet. A címmel jelölt versek általában nagyobb dramaturgiai (vagy elbeszélő) ívet rajzolnak ki, tér- és idővonatkozásaik tágasabbak, közlésmódjuk szókimondóbb (helyenként játékos vagy szatirizáló); a címtelenek jobbra talányosabbak vagy éppen aforisztikusabbak. A típusjellemzők illetően ütközése-inél azonban fontosabb a különmemű szerkezetek együttműködése: mindkét versváltozat az időtlen jelenvalóságot s az eljövételre irányuló szüntelen készenlét drámáját teszi átélhetővé.

Aki azonban a költő legújabb, egyelőre csak folyóiratban közölt verseinek ismeretében lapoz rá a kötet darabjaira, fölfigyelhet bizonyos, itt még alig észrevehető kezdeményekre is. A monologikus beszéd időnként mintha oldottabbá válna. A terjedelem, az „ív” további bővítésével a szó előbb-utóbb átadatik egy-egy karakternek, nem is egészen „kitalált” személynek, aki majd hol tétován, hol erélyesen mondja ki és beszél el szellemi útját. Még a tengernél is hullámzóbb valóságban utaznak ezek az új emberek, még a „hajóstiszt” kalandvágánál is lelkesebb és nyugtalanabb fölfedező kedv ösztönzi őket. Az ő tapasztalati belvilágukban játszódnak le majd a monológok, innen nyitva távlatot a nagyobb világ (világok) szakrális rendjére. (*Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2002*)

BÁRDOS LÁSZLÓ